

Interpolacija arheologije u društvo

Mogućnost prezentacije arheoloških lokaliteta u Podravini

ROBERT ČIMIN

Mogli bi reći kako arheologiju šira podravska javnost ponekad shvaća olako, odnosno doživljava ju kao nešto običnom čovjeku nerazumljivo, tek određenom pojedincu bitno i naposljetku sasvim nepotrebno. Ona najčešće uistinu i jest znanstvena disciplina koja mijenja, upotpunjuje i pomiče ustaljena mišljenja i povijesne „činjenice“. No, treba napomenuti kako je u posljednje vrijeme vrlo često u službi javnosti, ona se mijenja i prilagođava nastalom vremenu i suvremenim potrebama društva, ali istovremeno zadržava temeljni znanstveni tonus. U radu se donosi pregled provedenih arheoloških iskopavanja Muzeja grada Koprivnice provedenih u posljednjih pet godina, način njihova dokumentiranja i mogućnost prezentacije. Svaki je lokalitet poseban na svoj način, svako je iskopavanje popraćeno drugačijim okolnostima i raznoraznim nastalim problemima, a rezultati istražnih radova na kraju su na određen način i usmjerili sudbinu svakog lokaliteta. Arheologija antike i srednjeg vijeka vrlo često ima sreću očuvanja zidanih struktura i mogućnost njihove prezentacije, i to ponajčešće u turističke namjene. U Podravini, za razliku od jadranskog područja, nedostaju velebna rimska (antička) zdanja pa je razdoblje srednjeg vijeka jedini izvor tzv. prezentacijske arheologije na tom prostoru. Proteklih je godina proveden zaista velik broj arheoloških iskopavanja u Podravini, među kojima je u radu izdvojeno nekoliko koja mogu poslužiti kao primjeri arheologije u službi javnosti, a to su iskopavanja na sljedećim lokalitetima: franjevački samostan u Koprivnici 2009. godine, sv. Martin u Virju od 2009. do 2012. godine, koprivnička tvrđava 2012. godine i burg Kamengrad u Starigradu 2013. godine.

Ključne riječi: arheologija, prezentacija, turizam, Koprivnica, Virje, srednji i novi vijek

1. Uvod

Posljednjih nekoliko godina koprivnička i podravska javnost, putem medijskih oglasa, redovito je obavještavana o arheološkoj djelatnosti Muzeja grada Koprivnice,¹ a osim provođenja brojnih arheoloških iskopavanja, treba spomenuti i realizaciju triju izložaba te provedbu nekoliko edukativnih arheoloških radionica.

Izložbe su realizirane samostalno (*Zaštita arheologija višeslojnih nalazišta Virje - Volarški breg* (2008., 2010.) i *Delovi - Grede I* (1982.), Muzej grada Koprivnice, 10. 3. - 10. 05. 2011. godine) ili u suradnji s drugim institucijama (1. *Tekuća arheološka istraživanja u Hrvatskoj*, Arheološki muzej Zagreb, Muzej grada Koprivnice, 15. - 30. 9. 2009. godine i 2. *Arheologija na prostoru koprivničke tvrđave*, Muzej grada Koprivnice, Samostan sv. Antuna Padovanskog, Državni arhiv u Varaždinu - Sabirni arhivski centar Koprivnica, 30. 8. - 2. 9. /1. 11./ 2012.

¹ Korišteni su svi mogući oblici medija; od lokalnog i nacionalnog tiska, kao i radijskih postaja, televizijskih kuća i raznih internetskih stranica.

Sl. 1. Djeca iz DV „Zrno“ iz Virja susreću se s arheološkim keramičkim nalazima na radionici „Muzejske pričalice“ povodom Međunarodnog dana muzeja, 14. 5. 2013. (snimila: S. Vresk, Muzej grada Koprivnice).

godine).² U tri navrata održavane su eksperimentalne arheološke radionice na temu srednjovjekovne talioničke djelatnosti, sa ciljem prikazivanja dobivanja „čistog“ željeza iz prirodne željezne rudače unutar zemljanih peći stožastog oblika: 1. Dan otvorenih vrata povodom Međunarodnog dana muzeja, Muzej grada Koprivnice, 18. 5. 2011. godine; 2. Renesansni festival, prostor gradskih bedema, 2. - 4. 9. 2011. godine) i 3. Renesansni festival, prostor gradskih bedema, 31. 8. - 2. 9. 2012. godine). Cilj sudjelovanja u središnjoj koprivničkoj kulturnoj manifestaciji bio je predočenje rezultata istraživanja lokaliteta Volarski breg sjeverno od Virja gdje su prikupljena saznanja o načinu dobivanja željeza u vrijeme ranog srednjeg vijeka, koji je, usput rečeno, do sada jedini takav istraženi prostor u Hrvatskoj.³ Posebno zanimljiva bila je radionica održana povodom Međunarodnog dana muzeja pod nazivom „Muzejske pričalice“ (organizator 18. muzejska edukativna akcija bila je Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju

² Izložbe su bile edukativnog karaktera i posjećene velikim brojem različitih skupina posjetitelja.

³ Lokalitet je do sada istraživao u više kampanja od strane dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan iz Instituta za arheologiju u Zagrebu (2008. godine, 2010. godine, 2012. godine, 2013. godine). Vidi njene radove.

Hrvatskog muzejskog društva, 18. 4. - 18. 5. 2013. godine), a u sklopu koje je Muzej grada Koprivnice pomoću djece predškolskog uzrasta provodio petodnevna „prava arheološka iskopavanja“ u muzejskom vrtu (13. - 17. 5. 2013. godine). Muzealci su na 20-ak m² izradili model srednjovjekovne utvrde sa svim arhitektonskim elementima koje ona sadrži (branič kula, most, bedem, dvorište, opkop), i to u ruševnom stanju i dimenzijama prilagođenim „malim istraživačima“. Vrtićarci su arheološkom metodologijom iskopali „stari grad“ te uz pomoć arheologa prikupili saznanja o njegovu nekadašnjem izgledu, a upoznali su se i s najosnovnijim arheološkim pojmovima.⁴ Reakcija djece i odgajateljica bila je i više nego pozitivna, a izdvajam zahvalu upućenu od strane DV „Smiješak“ iz Koprivnice: „*Želim se ovim putem zahvaliti na ideji i prilici da se naša djeca uključe u Vašu malu arheološku radionicu. Djeca i odgojiteljice vratili su se izuzetno zadovoljni i puni dojmova ovim originalnim, zanimljivim te za djecu vrlo edukativnim i jedinstvenim iskustvom. Nastavite tako i dalje... Puni lijepih dojmova, pozdravljaju Vas djeca i odgojiteljice iz DV „SMIJEŠAK“ Koprivnica!*“.

No, i izložbe i radionice su povremene i prolazne, one dođu i prođu, o njima se piše i čuje više ili manje, a slično je i s nekim iskopavanjima koja nemaju potencijal građevinske prezentacije. Primjerice, to su iskopavanja Muzeja na lokalitetu Volarski breg kod Virja 2010. godine ili na lokalitetu Mekiš - Zgruti kod Podravskih Sesveta u proljeće 2013. godine. Budući da je riječ o naseljima iz razdoblja pretpovijesti i srednjeg vijeka koja su građena od organskog lako vjepadljivog materijala (drvo, trstina i sl.), nije ih moguće prezentirati *in situ* (na licu mjesta), već ih je moguće tek re-

⁴ Koristim prigodu da se još jednom zahvalim djeci i odgajateljicama na sudjelovanju i stvaranju ove velike muzejske pričalice: DV „Smiješak“ Koprivnica, DV „Zrno“ Virje, DV „Tratinčica“ Koprivnica i DV „Vrapčić“ Drnje - Podružnica DV „Potočnica“ Sigetec. Zahvaljujem i kolegici Sonji Vresk na sudjelovanju u radionicama. Djeca (njih oko 230) su iz Muzeja otišla puna pozitivnih dojmova, ozarenih i nasmijanih lica što samo po sebi govori kako su muzealci ispunili svoja očekivanja i zadane ciljeve prigodom osmišljavanja radionice. Više o dojmovima s fotogalerijom istraživača na: <http://www.muzej-koprivnica.hr/završile-muzejske-pricalice-foto-galerija-dojmovi/> (15. 6. 2013.).

Sl.2. Tijekom „Muzejskih pričalica“ djeca su provodila „prava arheološka iskopavanja“, DV „Trafničica“ iz Koprivnice, 16. 5. 2013. (snimio: R. Čimin, Muzej grada Koprivnice).

konstruirati putem istraženih objekata i kvalitetne terenske dokumentacije. Treba reći kako je takav način rekonstrukcije naselja umnogome teži jer iziskuje iznimno detaljnu obradu svakog pojedinom jamskog (ukopanog ili polukopanog) objekta kako bi se mogao steći uvid u izgled naselja u određenom vremenskom razdoblju, za što je potrebno izdvojiti određeno vrijeme.

U nastavku teksta osvrnut ću se na nekoliko primjera istraženih podravskih lokaliteta koji su posjedovali (ili posjeduju) nepokretne nalaze koji jesu, mogli su, nisu ili će tek biti prezentirani javnosti u materijalnom obliku, a datiraju u srednji i rani novi vijek. Materijaliziranje arheologije je u nas u posljednje vrijeme sve izraženije. Prilikom toga se u obzir na prvom mjestu uzima njegova isplativost jer prezentacija sa sobom redovito odnosi i značajna financijska sredstva (kojih je danas sve manje), ali tome svakako ubuduće treba težiti jer je naš dio Hrvatske u suprotnosti s nekim dijelovima Hrvatske (o inozemstvu da i ne govorimo). Samo tako može se upotpuniti turistička ponuda našeg kraja, što se kulturne baštine tiče, a koja je u tom pogledu prilično manjkava.⁵

5 Od ozbiljnijih tiskovina koje povezuju kulturnu baštinu, arheologiju i turizam treba pogledati dva izdanja: 1. DURMAN, Aleksandar (ur.): *Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2006., 2. MIHELIĆ, Sanjin (ur.): *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*. Zagreb: Hedone & Arheološki muzej u Zagrebu, 2011.

2. Koprivnički franjevački samostan

U ljeto 2009. godine provedena su zaštitna arheološka iskopavanja franjevačkog samostana, odnosno prostora nekadašnjeg južnog samostanskog krila.⁶ Istraživanja je financirala Hrvatska franjevačka provincija i Franjevački samostan sv. Antuna Padovanskog u Koprivnici jer su naumili vratiti približno izvorni oblik samostana s kraja 17. stoljeća, a uslijed čega se došlo do saznanja o postojanju zidanih struktura starog južnog samostanskog krila na istom mjestu. Muzej grada Koprivnice⁷ prilikom arheoloških radova istražio je dijelove dviju podrumskih prostorija nekadašnjeg krila određene kao istočna i zapadna prostorija, a koje su međusobno povezane

6 Više o rezultatima arheoloških istraživanja vidi znanstveni rad: ČIMIN, Robert: *Zaštitna arheološka istraživanja franjevačkog samostana u Koprivnici*. // *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja* IX, 17, 2010., 86-115 i katalog izložbe: ČIMIN, Robert: *Arheologija na prostoru koprivničke tvrđave*. Muzej grada Koprivnice, 30. 8. - 1. 10. 2012.

7 U istraživanjima (29. 7. - 20. 8. 2009. godine) sudjelovali su i studenti arheologije Ivan Valent, Edina Balić i Josip Jagić, javni radovi Muzeja grada Koprivnice, a radove je nadzirao Konzervatorski odjel u Bjelovaru Ministarstva kulture RH (Milan Pezelj, Krešimir Karlo). Treba napomenuti kako arheološki radovi nisu u većoj mjeri omeli dinamiku izgradnje nove zgrade pa je ona dovršena u predviđenom roku.

dvama komunikacijskim prolazima.⁸ Povijesni podatci navode kako je crkva sv. Antuna Padovanskog, zajedno s prizemljima samostanskih zgrada (istočno i južno krilo), izgrađena između 1675. i 1685. godine, a u narednih 50 godina dovršeni su katovi i krovovi.⁹ Južno samostansko krilo srušeno je 1923. godine, a arheološkim istraživanjima pronađeni su upravo ostatci njenih podrumskih prostorija.

Najzanimljiviji dio tih prostorija svakako je četvrtasta konstrukcija SJ 015 u cijelosti izgrađena od kamena (izuzev nekoliko komada opeke u gornjem dijelu što je očigledno dio zidarske nivelacije u određenom periodu naknadnog korištenju objekta), okvirnih dimenzija 4 x 4,5 m. Objekt posjeduje četiri utora za nosive grede gornje razine koja do danas nije očuvana. Zapuna konstrukcije bila je tamna i prilično masna (slojevi SJ 061 i SJ 082), s iznimno velikom količinom raznolikog organskog materijala, a izuzev toga, jedna se dovodna cijev (SJ 056) pruža do nje s istočne strane prema čemu je konstrukcija određena kao otpadna (upojna/septička) jama.

No, istovremeno se logično nameće pitanje kada je ta konstrukcija podignuta i je li postojala neka druga, ranija namjena. Već je sam građevni materijal prigodom iskopavanja pobudio javnu radoznalost jer u Koprivnici nema kamene gradnje u vrijeme srednjeg i ranog novog vijeka. Izuzmu li se Gradska vrata koprivničke tvrđave iz 1584. godine, sva su druga „stara“ zdanja građena od opeke (burg Kamengrad, koprivnički sakralni objekti, Magistrat).¹⁰ Treba reći kako prigodom arheoloških iskopavanja nije pronađen pokretni materijal koji bi u tome mogao pripomoći pa je potrebno po-

staviti položaj konstrukcije u određeno vrijeme i prostor. U razdoblju srednjeg vijeka tim je prostorom vjerojatno prolazio bedem pa tada nije mogao postojati jer u niti jednom planu 1. polovine 16. stoljeća ona nije ucrtana, a u vrijeme razvoja tvrđave, iz jednostavne četvrtaste (pravokutne) u tvrđavu s izbačenim bastionima, situacija je ista. Treba vidjeti, primjerice, snimak postojećeg stanja Girolama Arconatija starijeg iz 1574. godine, vremena neposredno prije početka dogradnje jugoistočnog bastiona, ali i izvještajni nacrt Giuseppa Vintanea iz 1582. godine kada je dovršen jugoistočni bastion i započete pripreme za izgradnju tzv. turskih gradskih vrata. Upravo stoga, za pretpostaviti je kako je konstrukcija prvotno stajala samostalno u dvorištu franjevačkog samostana tijekom njihova podizanja, tek oko 1675. godine, a koja se potom do 1685. godine (vrijeme gradnje južnog samostanskog krila) ugrađuje u temelje zgrade i čini dio podrumskih prostorija. U to vrijeme imućniji slojevi društva, što franjevci svakako jesu, diljem Europe (primjerice Velika Britanija) grade otpadne jame od kamenog materijala jer je opeka podložnija propadanju uslijed vrlo abrazivnog utjecaja amonijaka. Kakvu su financijsku moć koprivnički franjevci tada imali pokazuje iznimno bogat repertoar pronađenog lukusnog stolnog keramičkog i staklenog posuđa, prikazanog u Koprivnici na izložbi u jesen 2012. godine.

Iako je ta konstrukcija raritet kamene gradnje u Podravini, ipak ju nije bilo moguće prezentirati iz više razloga. Prvo, sama njegova namjena nije baš najreprezentativnija, a i nije mi poznato koliko je takvih novovjekovnih septičkih jama prezentirano u Europi - u Hrvatskoj sigurno niti jedna. S druge strane, da se krenulo s prezentacijom objekta, to bi sa sobom povuklo veći broj ishoda potrebnih dokumenata i dozvola, idejnih i izvedbenih rješenja, čime bi se franjevcima dovela u pitanje i sama izgradnja novog krila u obliku kakvom ga imamo danas. Prije postavljanja AB ploče na temelje zgrade novog krila, konstrukcija je omotana debljim geotekstilom i potom zatrpana zemljom, tako da je zaštićena od vanjskih utjecaja pa će se jednog dana moći ponovno otvoriti i, ukoliko će biti potrebe, prezentirati.

8 Pored vanjskih gabarita zidova, pronađeno je više zidova, stupova i objekata koji svjedoče o upotrebi i pregradnjama samog prostora tijekom dužeg vremenskog korištenja.

9 O povijesti koprivničkih franjevac pisano je u više navrata: CVEKAN, Paškal: *Tristo godina samostana i crkve u Koprivnici 1675.-1975.* Koprivnica, 1975., 2. CVEKAN, Paškal: *Koprivnica i Franjevci.* Koprivnica, 1989., FELETAR, Dragutin: *Podravina.* Koprivnica, 1989., PETRIĆ, Hrvoje: *Koprivnica u 17. stoljeću.* Samobor, 2005.

10 Sve do Kalničkog gorja ne postoji kvalitetnije ležište kamena.

Sl.3. Pogled na istraženu kamenu konstrukciju u dvorištu koprivničkog franjevačkog samostana 2009. godine (snimio: V. Kostjuk).

3. Koprivnički bedemi s gradskim vratima

Koprivnica je povijesno među najbolje istraženim gradovima u kontinentalnoj Hrvatskoj,¹¹ ali arheološki vrlo slabo.¹² No, u posljednje vrijeme stvari se polagano mijenjaju. U posljednjih nekoliko godina broj arheoloških iskopavanja na prostoru koprivničke tvrđave značajno je porastao, čime su dobivene brojne nove spoznaje o načinu njezine gradnje, a prikupljena je i veća količina pokretnih arheoloških nalaza čime se upotpunjuje fundus Odjela arheologije Muzeja grada Koprivnice.

U proljeće 2011. godine Grad Koprivnica prihvatio je studiju o revitalizaciji koprivničkih

kih bedema autora Zlatka i Damjana Uzelca¹³ prema kojoj je Koprivnica i pokrenula projekt koji financira u partnerstvu s Ministarstvom kulture RH. U drugoj polovici rujna 2012. godine od Muzeja grada Koprivnice naručena su arheološka iskopavanja koja su imala za cilj prepoznati način gradnje mosta i jugoistočnog bastiona. Budući da je tada Muzej bio zauzet dovršetkom četvrte sezone arheoloških istraživanja u Virju kod crkve sv. Martina i potom prezentacijskim radovima na istom lokalitetu, arheološkim se radovima ispred Gradskih vratiju pristupilo u već poodmaklom dijelu godine (11. - 26. 10. 2012.).¹⁴ Arheološki radovi činili su prvu fazu projekta, na čijim bi se spoznajama na kraju trebalo temeljiti budući izgled prostora koprivničkih bedema.¹⁵

11 O razvoju koprivničke tvrđave vidi: KRUIHEK, Milan: *Tvrđava u Koprivnici - povijesni i tipološki razvoj*. // Koprivnica - grad i spomenici (urednica Ivanka Rebersky), Zagreb, 1986., 24-31; PLANIĆ-LONČARIĆ, Marija: *Odabrani primjeri graditeljskog nasljeđa Koprivnice*. // Koprivnica - grad i spomenici (urednica Ivanka Rebersky), Zagreb, 1986., 79-143; SLUKAN-ALTIĆ, Mirela: *Povijesni atlas gradova: Koprivnica*. Zagreb, 2005.; UZELAC, Zlatko: *Tvrđava Koprivnica*. // Podravski zbornik 37 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 32-58.

12 ČIMIN, Robert: *Arheologija na prostoru koprivničke tvrđave*.

13 UZELAC, Zlatko; UZELAC, Damjan: *Urbanističko-konzervatorska studija i prijedlog obnove prostorne cjeline jugoistočnog bastiona grada Koprivnice*. Zagreb, 2011.

14 Usluge građevinskog stroja u arheološkim istraživanjima, kao i pomoćnu fizičku radnu snagu, osigurao je Grad Koprivnica putem koprivničke tvrtke Koming, a stručan nadzor obavljao je Konzervatorski odjel u Bjelovaru (Milan Pezelj, Krešimir Karlo) i Ministarstvo kulture RH (Zlatko Uzelac, pomoćnik ministrice kulture RH, i Zoran Wiewegh).

15 O rezultatima iskopavanja 2012. godine već je pisano. ČIMIN, Robert: *Podravske kasnosrednjovjekovne fortifikacije*. // *Historia Varasdiensis* 4, 2013., u tisku.

Sl.4. Sonda pred koprivničkim Gradskim vratima tijekom arheoloških iskopavanja u jesen 2012. godine (snimio: I. Brkić).

U iskopavanjima se istražila velika površina (250 m²) i dobiveni su brojni novi podatci o načinu gradnje pojedinih dijelova tvrđave.¹⁶ Iskopavanja su obuhvatila prostor pred Gradskim vratima, usredotočivši se prvenstveno na položaj i izgled drvenog mosta, a drugi zadatak istraživanja bio je prepoznavanje položaja i izgleda uške istovremenog, ili nešto mlađeg, jugoistočnog bastiona te dokumentiranje njenih kota, kosina i tlocrtnog položaja - dakle prikupiti potrebne podatke za projektni zadatak. Prepoznati su položaji prvih nosača pokretnog mosta uz sama vrata te položaj prvih stupova mosta u daljem dijelu,

16 Arheološki radovi tom prigodom nisu dovršeni jer je u vrlo kratkom roku bilo potrebno izraditi i pisano Izvješće o rezultatima istraživanja s geodetskom podlogom za izradu projektne dokumentacije zgrade Oružana (idejni projekt). Inače, smatram kako je bolje i poštenije koristiti naziv Gradska vrata jer ona s temeljom čine najstariji dio te zgrade (1584. godine), koja je današnji oblik dobila 1714. godine. Korištenjem naziva „Oružana“ zasigurno se umanjuje značaj i prvotna namjena objekta, a riječ je o jednoj od najznačajnijih kulturnih znamenitosti Koprivnice.

čija pretpostavljena dužina iznosi oko 60 m, a koji je do sada istražen u dužini od tek 10 m. Most datira u vrijeme prve faze gradnje Đurđevačkog bastiona započete 1579. godine, a dovršenog najkasnije 1581. godine, pod vodstvom palira Andrea Maderne. Prema kartografskim izvorima vidljivo je kako on postoji još i 1598. godine. Pored toga, istražena je i mlađa faza jugoistočnog bastiona s kraja prvog desetljeća 17. stoljeća, kada most više ne postoji i kada je prostor pred Gradskim vratima poravnat (obrambeni jarak je zatrpan). U to vrijeme uška bastiona zaklanjala je i tako branila čitava vrata. Uška je dograđena na postojeće stanje pred Gradskim vratima, a vjerojatni graditelj druge faze razvitka koprivničkih zemljanih bastiona jest Aleksandar Pasqualini ili njegov nasljednik Windshutz. Preoblikovanje tog specifičnog dijela bastiona izvedeno je prema tada novim načelima tzv. staronizozemske fortifikacijske škole, a istraživanjima je prepoznat način gradnje (niz ukoso postavljenih gusto nanizanih hrastovih oblica) i dio drvene supstrukcije u obliku „rešetke“ koja je

imala zadatak držati zemljani nasip bedema i štititi ga od erozije. Treba reći kako je dio toga 2001. godine istražio i Igor Kulenović (tadašnji arheolog Muzeja grada Koprivnice) - kada je iskopana i sonda unutar zgrade koja je pružila nekoliko novih podataka o vremenu gradnje i načinu korištenja iste,¹⁷ a po dovršetku iskopavanja obje sonde su zatrpane zemljom.

Kako protekle godine nije do kraja istražena starija faza bastiona i most, odlučeno je da će se iskopavanja nastaviti čim se za to steknu vremenski i drugi uvjeti.¹⁸ Nedugo po završetku istraživanja odlučeno je¹⁹ kako će sonda ostati otvorena do naredne kampanje te će se preventivno zaštititi geotekstilom (građevinsko platno), a zaključeno je kako bolja zaštita nije potrebna jer je riječ o organskom materijalu koji je ionako vrlo podložan propadanju. Drvene ostatke na lokalitetu ubuduće ionako neće biti moguće prezentirati *in situ*, već postoji mogućnost izrade njegove rekonstrukcije putem izrade 3D modela. Struka je tu rekla svoje. Od tvrtke Vektra iz Varaždina početkom srpnja 2013. godine naručena je usluga izrade 3D modela, prostorno prikupljanje podataka provedeno je 19. 7. 2013. godine, a odmah potom pristupilo se građevinskoj sanaciji temelja Gradskih vratiju i zatrpavanju prošlogodišnje istražene sonde kako bi prostor bio saniran do Renesansnog festivala (kraj kolovoza 2013.).

Arheološka iskopavanja i ukupna revitalizacija koprivničkih ostataka tvrđave pokrenuti su s dobrom namjerom, a to znači kako

17 KULENOVIĆ, Igor: *Arheološka istraživanja na lokalitetu Oružana u Koprivnici*. // *Podravina : časopis za multidisciplinarna istraživanja* I, 2, 2002., 153-165.

18 Pod drugim uvjetima podrazumijeva se osiguravanje sredstava za nastavak radova (program Ministarstva kulture RH za 2013. godinu) i izmicanje kanalizacijskog voda koji prolazi prostorom predviđenim za istraživanje (koristi ga Državni arhiv u Varaždinu - Sabirni centar Koprivnica).

19 Sastanak dana 28. 11. 2012. godine održan je u prostorijama Upravnog odjela za komunalno gospodarstvo, prostorno uređenje i zaštitu okoliša na kojem su sudjelovali Maja Ištvan Krapinec i Sandra Petak-Samardžić kao predstavnici Grada Koprivnice, Milan Pezelj ispred nadležnog Konzervatorskog odjela u Bjelovaru Ministarstva kulture RH i Robert Čimin kao voditelj arheoloških iskopavanja iz Muzeja grada Koprivnice.

Sl.5. Pogled iz zraka na istražene drvene ostatke pokretnog mosta i mlađeg bastiona koprivničke tvrđave (snimio: R. Čimin, Muzej grada Koprivnice).

je jedino na temelju znanstvenih činjenica i prikupljenih spoznaja moguće rekonstruirati koprivničku prošlost - i nikako drugačije. Riječ je o jedinstvenom obrambenom arhitektonskom sklopu koji još uvijek posjeduje dvije bitne faze razvoja, a ubuduće će biti potrebno odabrati onu koja će zadovoljiti potrebe i zahtjeve struke i javnosti. Hoće li se na kraju prezentirati starija faza tvrđave s pokretnim drvenim mostom ili mlađa faza sa zaklonjenim Gradskim vratima, predbedemom i revelinama - to će nositelj projekta morati odlučiti u skoro vrijeme. Obje su faze legitimne, posebne i zanimljive na svoj način, ali obje donose i određene urbanističke izmjene u tom dijelu grada pa će biti zanimljivo vidjeti za što će se Koprivnica odlučiti.

4. Srednjovjekovna crkva sv. Martina u Virju

Četverogodišnji radovi (2009.-2012. godine) Muzeja grada Koprivnice na lokalitetu sv. Martin u Virju iznjedrili su crkvu koju bi po svim arhitektonskim elementima kasne gotike trebalo datirati u kraj 15. stoljeća - točnije u

Sl.6. Pogled iz zraka na prezentirani dio kasnogotičke crkve sv. Martina u Virju istraživane od 2009. do 2012. godine (snimio: M. Vuković).

1484. godinu.²⁰ Sličnost u izduženom i poligonalnom svetištu pronalazi se diljem SZ Hrvatske (Streza, Donja Vrijeska, Lepoglava, Nova Rača, Glogovnica) te je očito kako je crkva sv. Martina neposredno nakon gradnje bila sjedište jedne velike župe s patronatom nad mnogim okolnim selima. Popratno groblje također odgovara vremenskom okviru nastanka crkve, odnosno korišteno je u kontinuitetu od sredine 15. stoljeća pa sve do kraja 17. stoljeća, a kako su takva groblja u srednjoj Podravini relativno slabo istražena (Starigrad - sv. Emerik, Torčec - Cirkvišće), ono će ubuduće dobiti na

20 ČIMIN, Robert: *Probna arheološka istraživanja u Virju 2009. godine.* // Podravski zbornik 35 (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2009., 323-350; ČIMIN, Robert: *Virovska kapela Sv. Martina iz 17. stoljeća.* // Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3.s., XLIII, 2010., 111-125; ČIMIN, Robert: *Virje - crkva sv. Martina.* // Hrvatski arheološki godišnjak 6/2009 (urednik Zoran Wiewegh), Zagreb, 2010., 181-183; ČIMIN, Robert: *Nove spoznaje o virovske srednjovjekovnoj crkvi sv. Martina.* // Virje na razmeđu stoljeća - Zbornik 6 (urednici Dragutin Feletar, Dražen Podravec), Virje, 2012., 13-23.

iznimnom značaju upotpunjavanjem demografske slike srednje Podravine tog vremena.²¹

Srednjovjekovna crkva sv. Martina građena je kao jednobrodna građevina čija je longitudinalnost bila naglašenija gotovo jednakim dimenzijama pravokutne lađe i poligonalnog svetišta. Vanjske dimenzije odgovaraju povijesnim zapisima pa tako navedena dužina od 34 m i širina svetišta od 8,5 m odgovara, dok su zidovi debljine 1 m. Lađa je od svetišta šira i odvojena naglašenim proširenjem od 1 m na mjestu trijumfalnog luka. Zidovi crkve bili su izgrađeni od pravilno postavljenih redova opeke povezanih tanjim slojem vapnenog veziva. Temelji su uslojeni i zidani opekom istog formata i širine kao i zidovi s mjestimičnim odmakom do 10 cm, što bi se moglo pripisati pogrešci prilikom njihove gradnje (ili što je manje vjerojatno nekom tektonskom poremećaju). Visine su oko 1 m, a tek su pri dnu (posljednjih 15 cm) građeni od masivnijih komada lomlje-

21 Istraženo je ukupno 150 grobnih kostura. Stručna antropološka analiza osteološkog materijala provedena je u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti (Mario Šlaus).

ne opeke s većom količinom vapnenog veziva. Izduženo svetište s vanjske strane pridržavaju četiri jednaka kontrafora, zidani istovjetno svetištu. Crkvi su do 1672. godine dograđene dvije prostorije sa sjeverne strane: sakristija i spremište. U sakristiju se silazilo iz svetišta pomoću 3 stepenice, a posjedovala je fino izvedenu glačanu žbukanu podnicu. Način gradnje vrlo je sličan crkvi, a debljina zidova tu je nešto uža i iznosi 0,80 m. Sakristija je četvrtasta oblika dimenzija 8 x 6,5 m, a zidovi su očuvani u visini i do 1 m. Prostorija do sakristije nazvana spremištem ima dimenzije 7,5 x 3,5 m, a u nju se ulazilo s vanjske (sjeverne) strane.

Budući da se zidovi crkve nalaze u visokom stupnju očuvanosti, došlo je do ideje o prezentaciji lokaliteta u sklopu mjesnog parka, što čini jedinstven primjerak arheološkog mini-parka u Podravini. Već po otkrivanju zidanih struktura 2010. godine provedena je građevinska konzervacija nalazišta, tvrtka Gratit d.o.o. iz Virja besplatno je ponudila građevinske usluge, a potreban materijal (opeka, pijesak, vapno, cement) financirala je Općina Virje. Zidovi kapele bili su oštećeni na više mjesta recentnim strojnim iskopima za potrebe postavljanja raznih vodova i instalacija, tako da je bilo nužno obnoviti prvenstveno te dijelove. Počelo se razmišljati o najkvalitetnijem obliku prezentacije pa je jedno vrijeme postojala čak i ideja o natkrivanju lokaliteta.²² U ljeto 2012. godine Ministarstvo kulture RH prepoznalo je potrebu prezentiranja lokaliteta u sklopu parka te je odvojilo određena sredstva za prezentacijske radove, što je popratila i Općina Virje. U suradnji s konzervatorima i Župom Virje osmišljena je prezentacija zidova stare crkve u visini do 0,5 m od današnje kote terena, odnosno od kape već ranije konzerviranih zidova. Muzej grada Koprivnice naručio je izradu Elaborata o prezentaciji lokaliteta od tvrtke PROSTOR d.o.o. Bjelovar (TD 181/12), a potom prihvatio ponudu tvrtke Segrad d.d. Đurđevac za izvedbene radove prema istom pro-

22 Tvrtka Prostor d.o.o. iz Bjelovara izradila je izvedbeni projekt, a tvrtka Gratit d.o.o. iz Virja izradio je ponudu izvedbenih radova prema tom projektu. No, kako se nije uspjelo doći do novca potrebnog za izvedbu nadstrešnice, krajem 2011. i početkom 2012. lokalitet je zatrpan zemljom i pijeskom i tako konzerviran do daljnjeg.

jektu.²³ Muzej je pribavio i potrebnu količinu „starinske“ opeke, a preostali potreban materijal osigurao je izvođač građevinskih radova.²⁴

Na lokalitetu se nalaze tri faze gradnje i pregradnji. Dakle, krajem 15. stoljeća podiže se crkva, sredinom 17. stoljeća dograđuju se dvije prostorije sa sjeverne strane i potom intervencije prilikom gradnje nove crkve (prilaz kripta i stepeničasti ulaz u nju). Predložena je prezentacija prvih dviju faza crkve i to tako da se svaka faza zazida opekom drugog formata i u različitoj visini. Dakle, opekom manjeg formata (25 x 12 x 6 cm) prezentirani su zidovi crkve u 8 redova opeke od današnje kote zida, dok je mlađa dogradnja dviju prostorija zidana većim formatom (29 x 13 x 6 cm) u 6 redova opeke.²⁵ Prostor između zidova, nakon provedene odvodnje i drenaže, ispunjen je krupnim šljunkom bez pijeska (batuda) u visini od oko 40 cm kako bi održavanje lokaliteta ubuduće bilo što jednostavnije.

Na taj je način prezentirana stara crkva u najvećoj mogućoj mjeri te se jasno vidi s pokrajnjih ulica i staza u sjevernom dijelu parka, a ujedno i dominira tim prostorom. Oborinske vode s krovišta današnje crkve provedene su drenažnim cijevima 15-ak m dalje niz padinu pa bi se time trebao riješiti problem vlage sjevernog zida crkve, a uz lokalitet je postavljeno dodatno rasvjetno tijelo i informativna turistička ploča. Prezentacija lokaliteta vrlo se lijepo uklopila u ambijent crkve i zelenilo parka te služi kao dobar primjer prezentacije jednog arheološkog lokaliteta u Podravini.²⁶

23 Ta građevinska tvrtka posjeduje potrebnu licencu za izvođenje konzervatorskih i sanacijskih građevinskih zahvata na zaštićenim kulturnim dobrima.

24 Stručan nadzor i prijedlog prezentacije proveo je Robert Čimin, a Župa Virje (župnik Ivica Bačani), kao vlasnik zemljišta pisanim putem dalo je odobrenje za prezentacijske radove, 3. 10. 2012.

25 Ukupno je utrošeno oko 4.000 komada opeke. Način zidanja jest gotički vez, a vezni materijal: cement, vapno i pijesak.

26 U sklopu obilježavanja Martinjskih dana Općine Virje u Muzeju grada Koprivnice bit će realizirana izložba *Ecclesia sancti Martini de Prodaui* kojom će se prikazati rezultati četverogodišnjih istraživanja.

5. Burg Kamengrad u Starigradu

Kamengrad se nalazi na sjevernim obroncima Bilogore u južnom dijelu sela Starigrad južno od Koprivnice, u blizini P.R.C.-a (Podravkin rekreacijski centar). Smjestio se na izrazito dominantnom brijegu nadmorske visine 199,5 m zapadno nad potokom Jagnjedovec. Sa zapadne strane brijega prolazi i lokalna cesta koja vodi put Čazme, a taj je pravac bio korišten i u srednjem vijeku pa je moguće da je tuda prolazila, u povijesnim izvorima poznata...*via Colomani regis...*²⁷ Burg se u povijesnim vrelima prvi put spominje 1272. godine kao *castrum Kopurnycka (Kapurnicha)*, a potom se tijekom 14. i 15. stoljeća javlja u različitim inačicama iste riječi - *Keukaproncha, Kawur* ili *Kuwar*... Nije sasvim poznato kada ju je i tko sagradio, ali pojedini arheološki nalazi mogli bi ukazivati na vrijeme prije tatarske provale u ove krajeve, dakle razdoblje prve trećine 13. stoljeća. Posljednji datum vezan uz utvrdu jest 1446. godina kada stradava od ruke Jánosa Hunyadija²⁸ tijekom klanskih sukoba mađarskog plemstva s grofovima Celjski.

Lokalitet je među lokalnim stanovništvom dobro poznat, a duže je vrijeme služio i kao „kamenolom“, odnosno izvor građevnog materijala prilikom gradnje obližnjih klijeti i drugih objekata. U Muzej grada Koprivnice tako je tijekom 1950-ih/60-ih godina dospio manji broj arhitektonskih elemenata kame-

ne plastike koji potječu s utvrde, a pronađeni su tijekom rušenja starih drvenih klijeti.²⁹

Početak 1980-ih zaživjela je ideja o cjelovitom arheološkom istraživanju utvrde Kamengrad, a interes je pokazala prehrambena tvrtka Podravka koja je tu prepoznala popunu turističke ponude P.R.C.-u. Osnovna financijska sredstva osigurao je podravkin OSIZ za kulturu (inicijativom D. Feletara), a voditelj istražnih radova bio je Željko Demo iz Arheološkog muzeja u Zagrebu u suradnji sa Zorkom Markovićem iz koprivničkog muzeja.³⁰ U podmaklom dijelu kalendarske godine (26. 10-1. 11. 1982. godine) otvoren je istočni podzid utvrde, a istražen je u dužini od 41 m. Građen je opekam manjeg formata (22 x 12 x 6 cm) i gašenim vapnom (suhi način). Debljina zida iznosi oko 120 cm, a posjeduje kosinu od 110° i najveće je visine do 3,5 m. Sastoji se od dva dijela, međusobno odijeljenih temeljnom stopom („cokl“) širine do 22 cm koja je okomita u odnosu na gornji, kosi dio zida. Taj je vanjski zid na 2 mjesta bio ojačan kontraforima širine 1 m, a vjerojatno je bio poligonalnog izduženog oblika. Godine 1984. istražena je manja sonda (2 x 5 m) na vrhu platoa gdje su pronađeni vrlo oskudni ostatci zidova,³¹ a bila su to ujedno i posljednja istraživanja tog lokaliteta do 2013. godine.

Tijekom ljeta 2013. godine provedena su opsežna arheološka iskopavanja koja su polučila određena nova saznanja, ali i dokazala slabu očuvanost tog povijesno iznimno važnog srednjovjekovnog burga. Kroz dugu ljet-

27 DEMO, Željko: *Castrum Keukaproncha/Kuwar - počeci istraživanja*. // Podravski zbornik '84 (urednik Franjo Horvatić), Koprivnica, 1984., 337-340; PETRIĆ, Hrvoje: *Srednjovjekovni putevi u Podravini*. // Podravski zbornik 18 (urednik Vjekoslav Prvčić), Koprivnica, 1992., 41-46; PETRIĆ, Hrvoje: *Prilog poznavanju srednjovjekovnih puteva u središnjoj Hrvatskoj*. // Radovi 26, 1993., 17-26. Ranko Pavleš istražujući topografiju srednjovjekovne križevačke županije donosi pregled spomena dotične ceste u izvorima i historiografiji te zaključuje kako postoji potreba preispitivanja povijesnih istraživanja srednjovjekovnih cestovnih mreža na širem području Podravine. PAVLEŠ, Ranko: *Razlozi i uvjeti nastanka Koprivnice i njeno mjesto među srednjovjekovnim urbanim naseljima*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja VI, 11, 2007., 88-106; PAVLEŠ, Ranko: *Cesta kralja Kolomana*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja VII, 13, 2008., 65-75.

28 U narodnoj pjesmi opjevan kao Sibinjanin Janko.

29 Naime, obrađeni kameni blokovi smatrani su idealnim za temelje svakojakih drvenih objekata, a očigledno je takvog materijala na utvrdu Kamengrad bilo dovoljno. Pored kamene plastike, u Muzej grada Koprivnice dolazio je i drugi arheološki materijal (željezne strelice, buzdovan), pronađen slučajno, koji je ukazivao na burnu prošlost grada.

30 Već prva arheološka istraživanja predočena su javnosti izložbom *Počeci istraživanja srednjovjekovnog Kamengrada 1982. godine* u Koprivnici.

31 Sa sjeverne strane brežuljka u ljeto 1983. godine provedeno je arheološko iskopavanje kasnosrednjovjekovne nekropole oko crkve sv. Mirka, prilikom čega je istraženo 115 kosturnih grobova. DEMO, Željko: *Castrum...*, 320-360.; MARKOVIĆ, Zorko: *Kamengrad (Starigrad), Koprivnica - srednjovjekovna utvrda*. // Arheološki pregled 24, Beograd, 1985., 145-148.

Sl. 7. Pogled iz zraka na istraženi burg Kamengrad u Starigradu tijekom ljeta 2013. godine (snimio: M. Vuković).

nu kampanju od 46 radna dana u kojima je svakodnevno radilo 10 do 12 ljudi iskopano je oko 2.000 m³ zemlje,³² a u cijelosti je istražen plato utvrde (45 x 15-35 m), odnosno prostor gdje je nekad stajala utvrda sa zatvorenim dvorištem. Nažalost, istraženi su tek oni dijelovi koji su ostali očuvani, a ogledaju se u posljednjih nekoliko redova temelja zgrada (najviše do 11 redova, dakle 1 m visine). Uočeno je kako su temelji (i zidovi) pratili prirodnu konfiguraciju terena i trapeziodni oblik pjeskovitog brijega, a prepoznati su gotovo svi vanjski gabariti burga.

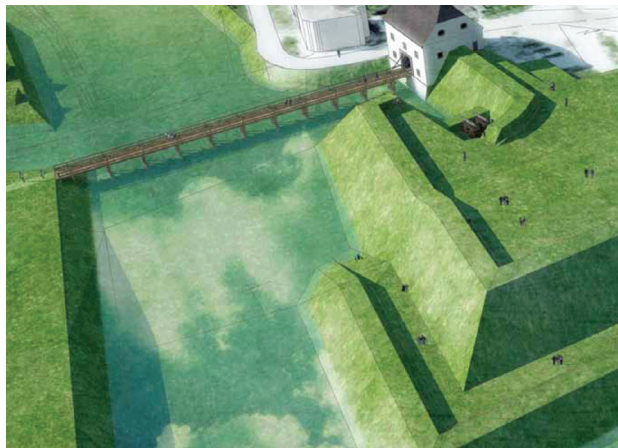
Od nekad velebnog kraljevskog grada ostalo je malo. Budući da su zidovi porušeni i

potom opeka, kao novi građevni materijal odneseni, nije bilo moguće prepoznati unutrašnji raspored burga. Već je u medijskim najavama pred početak kampanje bilo određene doze skepse o krajnjem obliku i namjeni Kamengrada, prisjećajući se Brozovićevih zabilježbi o raznošenju materijala s Kamengrada. I bio je u pravu. No, iako je prvotno planiran veći broj arheoloških kampanja kroz naredne godine, sve se svelo na ovu godinu pa se tako neplanirski ponovno očistio istočni podzid kako bi se provela njegova dokumentacija.³³ U dogovoru s Konzervatorskim odjelom MKRH u Bjelovaru, podzid i temeljenja na gornjem platou, najbolje je zatrpati, kako bi se očuvali „barem u današnjem stanju“,³⁴ jer nemaju potencijal turističke prezentacije.

32 Sudjelovali su javni radovi Muzeja grada Koprivnice (Renato Koščak, Josip Hudj, Marino Miletić, Mirko Benkek, Davor Geci, Dubravko Gvioć, Goran Čoh) i nekoliko studenata arheologije iz Podravine (Josip Jagić, Ilija Cikač, Ivan Valent, Nikolina Benotić, Ivan Kadija). Iskopavanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture RH, Koprivničko-križevačke županije i Grada Koprivnice. Koristim prigodu da se zahvalim obitelji Maljak na svesrdnoj pomoći i razumijevanju prilikom ovogodišnjih arheoloških iskopavanja.

33 Od posljednjih iskopavanja prilično je oštećen, lice mu nedostaje u gotovo čitavoj visini i dužini, a iz njega je izrastao veći broj stabala. Dokumentaciju čini digitalna fotografija, geodetska izmjera i zračna fotografija.

34 Radi se drvena oplata s vanjskih strana zidova, a potom se zid zatrpara pjeskovitom zemljom do njegova vrha.

Sl.8. Vizualizacija mogućeg izgleda koprivničke tvrđave ubuduće (prema: UZELAC, Zlatko; UZELAC, Damijan: *Urbanističko-konzervatorska studija i prijedlog obnove prostorne cjeline jugoistočnog bastiona grada Koprivnice*. Zagreb, 2011., naslovnica).

Osim „skromnih“ ostataka zidova, pronađena je i određena količina pokretnog arheološkog materijala koji je u fazi obrade (keramika) i konzervatorskih zahvata (metal). No, uz Kamengrad se veže legenda koja govori o posljednjim trenucima grada. Prilikom njegova rušenja, ovdje je boravila Crna kraljica (Barbara Celjski) koja je proklela Kamengrad riječima: „*Nitko neće vladati mojim gradom, dok ne dođe u posjed ovog zlatnog ključa*“. U isto se vrijeme pretvorila u crnu guju (zmiju) i nestala podno ruševina grada. U ovogodišnjim je iskopavanjima pronađeni veći (doduše) željezni ključ za koji u šali govorimo kako je ključ Kamengrada. Budući da je pronađeno i nekoliko manjih primjeraka zmija (vjerojatno bjeleški), može se reći kako je kletva *Zakletog brega* razbijena i kako vladamo gradom iako ga ovdje već najmanje stotinu godina nema.

Otkrivena je i etimologija riječi Kamengrad, odnosno riječi *Ky-war* i *Ku-war* koja je složenica ugarske riječi Kamen + grad. Iako se do sada smatralo kako geneza riječi označava tek „*tvrdi utvrđeni grad*“, dakle, onaj građen od postojanog materijala (u ovom slučaju opeke) za razliku od ostalih „*starih gradova*“ tog vremena poput utvrde Prođavić (*Prodawiz*) u neda-lekom Virju ili Gradića pored Torčeca (drveno-zemljane utvrde), sada se može s većom

sigurnošću reći nešto više o tome. Naime, najbolje očuvani temelj (SJ 010) na zapadnoj strani platoa posjeduje dva načina gradnje, točnije - dvije vrste veziva. S vanjske je strane nekih 50-80 cm povezan izrazito bijelim čvrstim gašenim vapnom, dok je s dvorišne strane korišteno slabije vezivo, i to se očituje na više mjesta. Pretpostavka je da je to rađeno iz dva razloga: 1. čvršći vezni materijal znači i čvršći i stabilniji temelj i zid na strmoj padini; 2. tako građen zid izdaleka je zasigurno podsjećao na kamenu „*bijelu*“ gradnju,³⁵ time teže osvojiv, nešto slično kao (doduše manjih dimenzija) utvrde Veliki i Mali Kalnik. Vjerojatno su graditelji razmišljali i o psihološkom ratovanju jer je ono vrlo bitno prilikom obrane, a sve do njegova rušenja, uz Kamengrad se ne vežu pouzdanim povijesnim podatci o nekim većim borbama ili sukobima.³⁶ Moguće da ih nije niti bilo.

6. Zaključak

Popularizacija arheologije u današnje je vrijeme postala neizostavna, a čini ju niz različitih aktivnosti za svakog (lokalnog) arheologa. Iako je u Podravini u posljednjih nekoliko desetljeća proveden velik broj arheoloških istraživanja s iznimnim rezultatima i vrijednom muzejskom građom (Zorko Marković, Tajana Sekelj Ivančan), smatram kako zajednica nije bila dovoljno upoznata s njihovim rezultatima. Nema potrebe krivnju svaliti na leđa arheologa, već su istraživani lokaliteti bili nepodobni za trajnu prezentaciju i u očima pojedinca potpuno „*nepotrebni i nerazumljivi*“. Potreba za pokretanjem arheoloških istraživanja obično se javlja iz dva razloga. Jedan je pristup znanstveni, kojim određeni krug stručnjaka za određeno područje i vremensko razdoblje ima namjeru postavljati neke nove teze, polemizirati, dokazivati ili opovrgavati, pa i preispitivati postavljen stajališta, ali i baviti se interdisciplinarnošću u najvećem mogućem opsegu. Takovom granom arheologije

35 Kolega Ivan Valent prvi je spoznao tu mogućnost pa mu se ovim putem zahvaljujem.

36 Povijesno bi trebalo preispitati i Kroniku Celjskih iz 1446. godine jer se nigdje izrijekom ne spominje osvajanje ili rušenje Kamengrada, već se spominju borbe oko Koprivnice.

muzejski arheolozi bave se u vrlo skromnim okvirima i ta je uloga uglavnom prepuštena državnim institucijama (Institut za arheologiju, Hrvatski restauratorski zavod, Filozofski fakulteti, Arheološki muzeji). Ono u čemu muzejski arheolog (kustos) može pridonijeti arheologiji jest ujedno bliže i interesu lokalne zajednice i društva koje ga okružuje, a neka-ko se sve više i usmjerava takvim arheološkim istraživanjima i ostalim popratnim aktivnostima (interpolacija znanja, eksperimentalna arheologija, prezentacija lokaliteta itd.).

U Muzeju grada Koprivnice u posljednjih nekoliko godina interpolacija znanja u društvo sve je vidljivija, a o njoj se može govoriti na više razina. Interaktivne interpolacije su, primjerice, scenska rekonstrukcija ljudskih djelatnosti poput sudjelovanja na koprivničkom Renesansnom festivalu 2011. godine i 2012. godine (prikazivanje srednjovjekovne talioničke djelatnosti), ovogodišnja akcija povodom Međunarodnog dana muzeja „Muzejske pričalice“ (gdje su djeca predškolske dobi naučila osnove arheologije), različita izlaganja i predavanja (2011. godine Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva - „Dan drugačije nastave“ ili 2012. godine Koprivnica - „Kulturna baština Koprivnički Bregi“); dok je druga na neki način statična, ali edukativna, poput izložaba (2009. godine: Tekuća arheološka istraživanja u Hrvatskoj, 2011. godine: Zaštitna arheologija višeslojnih nalazišta Virje - Volarski breg (2008., 2010.) i Delovi - Grede I (1982.), 2012. godine: Arheologija na prostoru koprivničke tvrđave i 2013. godine: *Ecclesia sancti Martini de Prodaui*) ili prezentacije pojedinih arheoloških lokaliteta. Upravo je o mogućnosti prezentacije arheoloških lokaliteta u radu bilo više govora. Arheolog je duboko svjestan kako zajednici nije uvijek sasvim jasna potreba iskopavanja, koja ju iz neznanja može doživjeti kao agresiju u prostor, financijski teret i nepotreban utrošak vremena. Međutim, još jednom treba naglasiti kako se isključivo i jedino arheološkim istraživanjima dolazi do novih spoznaja i prave istine o našoj najstarijoj povijesti što bi trebao biti temelj razvoja kulturne i turističke ponude Podravine, barem što se nepokretne kulturne i arheološke baštine tiče. Donedavno su u Koprivničko-križevačkoj županiji tek djelomično bili prezentirani Veliki i

Mali Kalnik te Stari grad u Đurđevcu. Kasnogotička crkva sv. Martina u Virju najnoviji je primjer prezentiranog arheološkog lokaliteta, burg Kamengrad i franjevački samostan nije bilo moguće prezentirati, a preostaje nam vidjeti u kojem će se smjeru kretati revitalizacija koprivničke tvrđave. Stvari se polako mijenjaju, a naredni projekti koprivničkog muzeja i dalje će se usmjeravati prema lokalitetima koji imaju potencijal turističke prezentacije (npr. utvrde Pepelara u Ždali ili Gorbonuk u Kloštru Podravskom).

Summary

Interpolation of archeology into the society

In the Koprivnica Town Museum in the last few years interpolation of knowledge into the community is becoming more visible and it can be talked about on multiple levels. Active interpolations are, for example, a stage reconstruction of human activities like the participation in Renaissance Fair in Koprivnica in 2011 and 2012 (showing a medieval smelting service), this year's action regarding the International Museum Day called „Museum Talkers“ (children of preschool age learning the basics of archeology), different presentations and lectures (in 2011, Gymnasium Dr. Ivan Kranjčev - „Different Class Day“; in 2012, Koprivnica, „Cultural Heritage of Koprivnički Bregi“). On the other hand, the other one is static, but educational, like the exhibitions (in 2009, *Current Archeological Research in Croatia*, in 2011, *Rescue Archeology of Multilayered Sites Virje - Volarskibreg (2008, 2010) i Delovi - Grede I (1982)*, in 2012, *Archaeology in the Area of Koprivnica Fortress* and in 2013 *Ecclesia sancti Martini de Prodaui*) or presentations of an archeological site. So, the paper says more about the possibility of presentation of the archeological sites. Archaeologist is deeply aware of the fact that the community is not always clear about the need of digging, and it can unwittingly interpret it as an aggression towards the environment, financial burden and unnecessary waste of time. How-

ever, it has to be pointed out once more that exclusively and only archeological research can lead to new discoveries and the real truth about our oldest history. This should be the foundation for the development of cultural and tourist offer in Podravina, at least when immovable cultural and archaeological heritage is concerned. Until recently, only Big and Small Kalnik and Old Town in Đurđevac were the only archaeological sites in Koprivnica-Križevci County and they were only partially presented. Gothic church of St Martin in Virje is the latest example of a presented archeological site. It was not possible to present Burg Kamengrad and Franciscan monastery, and it remains to be seen in which direction the revitalization of Koprivnica fortress will be headed. Things are slowly changing and upcoming projects of the museum in Koprivnica will continue to be directed towards sites which have the potential of tourist presentation (e.g. fortresses Pepelara in Ždala and Gorbonuk in Kloštar Podravski).

Literatura

- CVEKAN, Paškal: *Koprivnica i Franjevci*. Koprivnica, 1989.
- CVEKAN, Paškal: *Tristo godina samostana i crkve u Koprivnici 1675.-1975.* Koprivnica, 1975.
- ČIMIN, Robert: *Arheologija na prostoru koprivničke tvrđave*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice (katalog izložbe, 30. 8. - 1. 10. 2012.), 2012.
- ČIMIN, Robert: *Nove spoznaje o virovskoj srednjovjekovnoj crkvi sv. Martina*. // *Virje na razmeđu stoljeća* - Zbornik 6 (urednici Dragutin Feletar, Dražen Podravec), Virje, 2012., 13-23.
- ČIMIN, Robert: *Probna arheološka istraživanja u Virju 2009. godine*. // *Podravski zbornik 35* (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 2009., 323-350.
- ČIMIN, Robert: *Virje - crkva sv. Martina*. // *Hrvatski arheološki godišnjak 6/2009* (urednik Zoran Wiewegh), Zagreb, 2010., 181-183.
- ČIMIN, Robert: *Virovska kapela Sv. Martina iz 17. stoljeća*. // *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3.s., XLIII*, 2010., 111-125.
- ČIMIN, Robert: *Zaštitna arheološka istraživanja franjevačkog samostana u Koprivnici*. // *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja IX*, 17, 2010., 86-115.
- ČIMIN, Robert: *Podravske kasnosrednjovjekovne fortifikacije*. // *Historia Varasdiensis 4*, 2013., u tisku.
- DEMO, Željko: *Castrum Keukaproncha/Kuwar - počeci istraživanja*. // *Podravski zbornik '84* (urednik Franjo Horvatić), Koprivnica, 1984., 337-340.
- DURMAN, Aleksandar (ur.): *Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2006.
- FELETAR, Dragutin: *Podravina*. Koprivnica, 1989.
- KRUIHEK, Milan: *Tvrđava u Koprivnici - povijesni i tipološki razvoj*. // *Koprivnica - grad i spomenici* (urednica Ivanka Rebersky), Zagreb, 1986., 24-31.
- KULENOVIĆ, Igor: *Arheološka istraživanja na lokalitetu Oružana u Koprivnici*. // *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja I*, 2, 2002., 153-165.
- MARKOVIĆ, Zorko: *Kamengrad (Starigrad), Koprivnica - srednjovjekovna utvrda*. // *Arheološki pregled 24*, Beograd, 1985., 145-148.
- MIHELJIĆ, Sanjin (ur.): *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*. Zagreb: Hedone & Arheološki muzej u Zagrebu, 2011.
- PAVLEŠ, Ranko: *Cesta kralja Kolomana*. // *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja VII*, 13, 2008., 65-75.
- PAVLEŠ, Ranko: *Razlozi i uvjeti nastanka Koprivnice i njeno mjesto među srednjovjekovnim urbanim naseljima*. // *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja VI*, 11, 2007., 88-106.
- PETRIĆ, Hrvoje: *Koprivnica u 17. stoljeću*. Samobor, 2005.
- PETRIĆ, Hrvoje: *Prilog poznavanju srednjovjekovnih puteva u središnjoj Hrvatskoj*. // *Radovi 26*, 1993., 17-26.
- PETRIĆ, Hrvoje: *Srednjovjekovni putevi u Podravini*. // *Podravski zbornik 18* (urednik Vjekoslav Prvčić), Koprivnica, 1992., 41-46.
- PLANIĆ-LONČARIĆ, Marija: *Odabrani primjeri graditeljskog nasljeđa Koprivnice*. // *Koprivnica - grad i spomenici* (urednica Ivanka Rebersky), Zagreb, 1986., 79-143.
- SLUKAN-ALTIĆ, Mirela: *Povijesni atlas gradova: Koprivnica*. Zagreb, 2005.
- UZELAC, Zlatko: *Tvrđava Koprivnica*. // *Podravski zbornik 37* (urednik Dražen Ernečić), Koprivnica, 32-58.
- UZELAC, Zlatko; UZELAC, Damjan: *Urbanističko-konzervatorska studija i prijedlog obnove prostorne cjeline jugoistočnog bastiona grada Koprivnice*. Zagreb, 2011.